

Victor Serge

Den gamle

Om Leo Trotskij

Han hade knappt fyllt 45 men vi brukade redan kalla honom Den gamle, precis som vi gjort med Lenin när han var lika gammal. I dagligt tal i Ryssland betyder ”Den gamle” någon som med tiden blivit vis, någon som förtjänar den yttersta tilltro. Och det var den känsla han gav alla som närmade sig honom på ett ärligt vis: här är en man där tanke, handling och person smält samman till en solid klippa, utan skavanker eller sprickor, en man som kommer att följa den väg han valt utan att svikta, någon man kan lita fullständigt på i alla lägen. Han förändrades inte i något avgörande avseende, han försvagades inte av nederlag, han vek inte undan från ansvar eller fara, han förlorade aldrig självkontrollen ens under tortyr. Han var situationens herre, han ägde den självsäkerhet och inre stolthet som kännetecknar en enkel och mycket blygsam människa. Hans stolthet hade sina rötter i att han insåg att han var ett redskap för historien, någon som bara gjorde vad som var nödvändigt för människans framåtskridande, oavsett om det var från ett fängelse, i landsflykt, från en emigrants hotellrum, på slagfältet eller på toppen av makten. Han hade tidigt bestått prövningarna (vid 25 års ålder var han ordförande för den första sovjeten i Sankt-Petersburg), han hade tillräcklig självsäkerhet för att se ganska lidelsefritt på maktens höjder och bara bedöma dem utifrån vad de kunde användas till. Han kunde vara hård och obeveklig, som en kirurg under en större operation. Under inbördeskriget skrev han att inget var mer humant under revolutionen än total hänsynslöshet. Om jag skulle karakterisera honom med några få ord skulle jag säga att han var någon som fick saker gjorda men också någon som gav en poetisk förnimmelse åt allt han gjorde. Under flykten på den sibiriska landsbygden blev han hänförd av snön; mitt under revolutionen funderade han över den roll som den kreativa fantasin spelar för ett så krävande företag; omgiven av fiender under ensamheten i Coyoacán lyfte han fram kaktusarna, dessa fantastiska mexikanska växter, som slående exempel på levande energi; attackerad av enfald och lögn förbluffade han Deweykommissionen med sin teori om hur en ny religion skulle födas omedelbart efter de kommande revolutionerna, då mänskligheten skulle få tid till vila efter de strider som bebådats en ny framtid. Han var icke troende men han var förvissad om livets storhet, om det nobla i människan och plikten i att tjäna. Han var rent av mindre benägen att tvivla på dessa värderingar än att tro på gammal ortodoxi, dessa gravt otillräckliga botemedel mot tvivlet.

Hans absoluta övertygelse om att sitta inne med sanningen gjorde honom mot slutet oåtkomlig för andra argument och förminskade hans vetenskapliga inställning. Han var auktoritär på grund av att i vår tid av barbari blir tankar som vänds till handling med nödvändighet auktoritära. När han hade makten inom räckhåll 1924 och 1925 vägrade han ta den på grund av att han ansåg att en socialistisk regim inte kunde styras genom dekret. Fast mer grundläggande var utan tvivel att han också kände att om historien krävde smutsig hantering var det bättre om det sköttes av andra, mer lämpade för detta och mer villiga att låta eftervärlden utfärda domen.

För mig var han aldrig större, och aldrig kärare, än den man jag minns från sjaskiga lägenheter i Leningrad och Moskva, där han kunde tala i timmar för att vinna över en handfull fabriksarbetare och detta långt efter att han hade blivit en av de två oomstridda ledarna för den segerrika revolutionen. Han var fortfarande medlem av politbyrån men visste om att hans fall från makten var nära och att han då sannolikt också skulle mista livet. Han ansåg tiden vara inne för att vinna hjärtan och samveten ett efter ett – som man hade gjort tidigare, under tsarväldet. Trettio eller fyrtio fattiga människors ansikten

var vända mot honom, man lyssnade, och jag minns en kvinna som satt på golvet och ställde frågor och vägde in hans svar. Detta var 1927. Vi visste att utsikterna var större att vi skulle förlora än att vi skulle vinna. Men ändå var vår kamp mödan värd: om vi inte hade kämpat och gått under tappert skulle nederlaget för revolutionen ha varit hundra gånger mer katastrofalt.

Hans person var exceptionell bara därför att han var det bästa i det kollektiv han var en del av. Han delade varje uns av sin karaktär, sin energi och sitt synsätt med det senaste halvseklens revolutionära intelligenta i Ryssland, med tiotusentals aktivister, inklusive många av sina motståndare. Hans karaktärsdrag var, i likhet med Lenin och många andra som av olika orsaker blivit mindre framträdande eller hamnat helt i skuggan, något som tillhörde flera generationer och som hade utvecklats till en höggradig individuell perfektion. Dessa generationer hade fött och skapat honom; de levde i honom under hans egen tid, som – eftersom de var resultatet av samma historiska omständigheter – var omöjlig att särskilja från honom, fastän alla kring och bakom honom på något sätt kändes underlägsna. Medan jag skriver detta drar jag mig till minnes så många namn och ser för mitt inre så många ansikten och plötsligt slås jag av den grymma sanningen att hela denna generation krossades på grund av att den siktade för högt. Man väntade sig för mycket och förlorade kontakten med massorna så snart dessa bytt storhet mot lugn och ro.

Slutet av hans liv utspelades i ensamhet. Han vandrade ofta av och an i sitt arbetsrum i Coyoacán medan han talade för sig själv. (I detta påminde hann om Tjernysjevskij, den ryska revolutionens förste store tänkare, som – efter att ha återvänt från 20 års fångenskap i Jakutskregionen – ”brukade tala för sig själv medan han tittade upp mot stjärnorna”.) En peruansk poet hade skänkt honom en dikt med titeln ”Ensamhet i ensamheten” och Trotskij fick den översatt ord för ord på grund av att titelns skönhet gripit honom så mycket. I sin ensamhet brukade han föra diskussioner med Kamenev, som avrättats långt tidigare; man kunde ofta höra honom nämna Kamenevs namn. Även om han fortfarande stod på toppen av sin intellektuella förmåga kunde inte det han skrev mot slutet kvalitetsmässigt mäta sig med hans tidigare verk. Folk glömmar ofta att intelligens inte existerar i ett vakuum. Vad hade Beethoven varit om han hamnat i exil bland andra döva? En människas intelligens måste kunna andas. ”Den gamles” intellektuella storhet var en produkt av sin generation. Han behövde kontakt med män med samma andliga stämpel, män som kunde förstå hans outtalade tankar och kunde argumentera på hans nivå. Han behövde en Bucharin, en Pjatakov, en Preobrazjenskij, en Rakovskij och en Ivan Smirnov; han behövde Lenin för att vara sig själv fullt ut. Inte ens bland oss yngre, där sådana fina personer som Jeltsin, Solntsev, Jakovin, Dingelstedt och Pankratov ingick (vem kan veta om de är döda eller levande? ¹), hade han någon likvärdig; de saknade fördelen av hans tio enastående år av erfarenheter och tänkande. Vissa av hans mest givande idéer togs bara upp i brevform; där återfinns nästan allt med någon bäring för hans teori om den permanenta revolutionen.

Han mördades i samma ögonblick som världen gick in i en ny fas av den permanenta revolutionen genom att slå in på krigets sanslösa väg. Han mördades just på grund av att möjligheten av att han skulle kunna återvända till det Ryssland, ett land och ett folk han älskade med så oerhört lidelsefullt, utgjorde ett alltför stort hot för de härskande där. De hade tidigare försökt döda legenden, en episk historia helt baserad på sanningen.

¹ Spåren efter Jeltsin och Pankratov försvann i Gulag 1936, medan Jakovin och Dingelstedt sköts 1938 – Red

Trotskijs egen passion skulle komma att hjälpa mördaren: han släppte in en främling i sitt ensliga arbetsrum för att bättre kunna diskutera med honom. Men denne man var enbart falskhet och svek. Han fullföljde sina order och gick till attack bakifrån när Leon Davidovitj Trotskij stod böjd över ett manuskript och ishackan trängde in tre tum djupt i hans hjässa.

Victor Serge

Mexiko 1 augusti 1942.

Översättning: Björn-Erik Rosin